

glasbila z elektrotehničnimi aparaturami in glasbeno ustvarjanje z najbolj zapletenimi matematičnimi in fizičnimi formulami; — vendar pa v njem prevladuje število skladateljev, ki čutijo v umetnosti mnogo več kot eksperiment ali pretvezo za teoretična razmišljanja. Med temi je Šostakovič nedvomno eden najpomembnejših.

Njegova izpoved pozna globino in polet, kot jih poznajo največje umetnine vseh časov. Njegova dela vsebujejo vrednote, ki so starodavne po svojem značaju, aktualne po pomenu, izvirne po upodobitvi. To so vrednote, ki pomenijo že stoletja ponos Evrope in človeštva in ki ne bodo nikdar izgubile svojega pomena, niti v svojevrstnem svetu »konkretne« in »elektronske« bodočnosti.

Pavle Merku

ZAPISKI

VPRAŠANJE KOROŠKEGA DVOJEZIČNEGA ŠOLSTVA PRED ODLOČITVIJO

Vznemirljivo neprijazen je bil odziv določenega dela avstrijske javnosti na Spomenico koroških Slovencev, ki sporoča avstrijski vladi zahteve in predloge po čl. 7 avstrijske državne pogodbe (a. d. p.). Posebno nevarne, na najtežje čase v zgodovini koroških Slovencev spominjajoče oblike pa kaže gonja nemško-avstrijskih nacionalistov proti dvojezičnemu šolstvu po uredbi od 3. oktobra 1945. Saj je očiten namen te gonje, Slovencev na Koroškem vzeti celo to, kar že imajo. Ta gonja je razumljiva samo, če poznamo zgodovino, če poznamo nacionalistično, potujčevalno miselnost žal še vedno velikega dela nemško-avstrijske družbe, nestrpnost nasproti kateremu koli slovanškemu, posebej še slovenskemu jeziku.

Kazno je, da se določeni del avstrijske družbe brez pomislekov vrača k nacionalizmu preteklosti. Bega tudi tiste, ki bi sami od sebe tega ne storili. Tudi odločilni avstrijski državni predstavniki se negativno in z velikim nerazumevanjem izražajo o smislu zaščitnih določil po čl. 7 a. d. p. in posebej še o smislu in pomenu dvojezičnega šolstva po uredbi od 3. oktobra 1945. V tem položaju je torej prav, da zelo jasno povemo, kaj je na uredbi koroške deželne vlade o dvojezičnem šolstvu z dne 3. oktobra 1945 velikega in zakaj bi bilo v interesu dobrih mednarodnih odnosov prav, da se ta šolska ureditev neokrnjena ohrani. Odgovarjati hočemo pri tem na vse glavne ugovore nasprotnikov te ureditve.

Določila, da se morajo na določenem sklenjenem mejnem ozemlju otroci obeh narodov učiti obeh jezikov, je gotovo bistveno določilo uredbe z dne 3. oktobra 1945, zgodovinska prelomnica v doslej tako negativnem odnosu velike večine nemško-avstrijske družbe do Slovencev in slovenščine. Upoštevajoč vseh osem let obvezne šole se morajo sicer slovenski otroci tudi po tem določilu učiti neprimerno več nemščine kakor nemški otroci slovenščine, vendar je glavna misel te šolske ureditve dokaj jasno in zadovoljivo začrtana.

Vse avstrijske stranke (Avstrijska ljudska stranka — OeVP, socialisti — SPOe in komunisti — KPOe) so soglašale s to uredbo. Na izrecno slovesen način je glavno vsebino in namen te šolske ureditve izrazila koroška deželna vlada po namestniku deželnega glavarja, zastopniku OeVP v vladi, Hansu Ferlitschu, na seji koroškega deželnega zbora 28. januarja 1947 s sledečimi besedami: »Po švicarskem zgledu smo na določenem ozemlju dežele v vseh občinah, kjer prebiva tudi le majhen del prebivalstva slovenskega materinskega jezika, vpeljali dvojezični šolski sistem. Ne sprašujemo otroka, ali je Nmec ali Slovenec, temveč zahtevamo, da se vsak učenec nauči obeh jezikov. Smo tega prepričanja, da je to v korist obeh narodov, ki prebivata v naši deželi.« In še aprila 1948 se je avstrijski zunanji minister dr. Karl Gruber na konferenci namestnikov zunanjih ministrov štirih velesil v Londonu skliceval na to šolsko ureditev kot vzorno.

Nemško-avstrijski nacionalisti silovito napadajo predvsem tako imenovani »prisilni« pouk nemških otrok v slovenščini oziroma »prisilno« učenje slovenščine. Zastopniki raznih strank zatrjujejo, da je bila izdana uredba o dvojezičnem šolstvu 3. oktobra 1945 pod pritiskom angleške okupacijske oblasti. Vsi dokumenti govore proti tej trditvi, razen seveda, če hočejo oni, ki tako trdijo, da n e s dokumentirati, da že od vsega početka niso resno mislili na izpolnitev dane besede, da so dajali obljube le iz taktičnih ozirov in da so bili dvomi, ki jih je izražala slovenska publicistika, upravičeni. Toda — ali se zavedajo, kakšno odgovornost s tem prevzemajo? Zdi se, da ne. Razen tega govorijo in pišejo tako, kakor da gre pri ureditvi dvojezičnega šolstva po uredbi 3. oktobra 1945 le za izraz neke posebne dobre volje, neke že kar milostne in realno neutemeljene koncesije nasproti Slovencem in slovenščini.

Uredba 3. oktobra 1945 nikakor ni izraz samo neke dobre volje, nekega novega spoznanja v nemško-avstrijski družbi, brez vzročne odvisnosti od realnih razmer na Koroškem, brez neke tehtne zgodovinsko razvojne utemeljenosti. Treba se je zavedati, da je bilo ozemlje, na katero se nanaša uredba od 3. oktobra 1945, z izjemo nekaj mestnih in tržnih otokov, še v začetku 20. stoletja popolnoma slovensko in da je materinski jezik velike večine prebivalstva tega ozemlja še danes slovenski. Dobrohotnost koroške dvojezične šolske ureditve po uredbi od 3. oktobra 1945 nasproti Slovencem je torej le relativnega značaja. Večja je, kakor je bila kdaj v zgodovini od sedemdesetih let 19. stoletja dalje. Samo to. Načelno bi morala biti ta dobrohotnost zelo samoumevna. »Prisilno« učenje slovenščine za nemške otroke po tej uredbi je nadalje le odraz zapletenosti koroških nacionalnih razmer, kakor so nastale v zgodovini. Kjer živita dva naroda tako kakor na Koroškem tesno drug ob drugem ali sta pomešana med seboj, je v precejšnjem delu šolskih občin že zaradi tega težko (tudi iz finančnih razlogov, ki sicer ne bi smeli biti odločilni) ustanavljati za vsak narod posebne osnovne šole. V družbenih, zgodovinsko psiholoških in političnih pogojih na Koroškem bi bilo nadalje le z veliko težavo mogoče izvesti organizacijo ločenega osnovnega šolanja slovenskih in nemških otrok po nekih kolikor toliko pravičnih kriterijih. Reševanje tega vprašanja po sicer lepem načelu pravice staršev se v takih razmerah, kakor so na Koroškem, že celo nujno izmaliči v odločitev po diktatu gospodarsko in politično močnejših, nasilnejših. To pa so nemško-avstrijski nacionalisti,

V vsem tem je »prisilnost« enotnega, dvojezičnega tipa šole na slovenskem in jezikovno mešanem delu Koroške, obojestranska prisilnost. Ker pri določenem delu Avstrijcev ni razumevanja za celotno vzročno zvezo te prisilnosti, ker ni razumevanja za to, da mora v takih razmerah tudi močnejši znati nekaj »potrpeti« in da gre sicer vse narobe, morejo izreči odločilno besedo za ohranitev sedanjega pravnega stanja, t. j. uredbe z dne 3. oktobra 1945, le pristojni organi državne uprave. Oni morajo čuvati nad izvajanjem te uredbe. To gotovo ni lahko in idealno — idealno bi bilo, da bi bila ta spoznanja last avstrijske družbe — brez dvoma pa laže in boljše, kakor bi bile posledice stanja, do katerega bi prišlo, če se izpolnijo zahteve nemško-avstrijskih nacionalistov.

Sicer pa je vsa ta po koroških razmerah pogojena »prisilnost« v uredbi z dne 3. oktobra 1945 za nemške otroke, kakor že spredaj nakazano, začrtana tako in tako zelo, zelo obzirno, v močno ozkih mejah. Za slovenske otroke velja ta prisilnost v neprimerno večjem obsegu. Člen A uredbe se glasi: »V južnem predelu dežele Koroške obstoje dvojezične ljudske šole. Na prvih treh šolskih stopnjah se poučuje načelno v materinskem jeziku otroka, vendar se opravlja pouk drugega deželnega jezika od začetka šolskega pouka najmanj 6 tedenskih ur. Na četrti stopnji se uvede nemški učni jezik, ki ostane do konca šolske obveznosti. Poleg tega se poučuje slovenščina na četrti stopnji tedensko 4 in pozneje tedensko 5 ure. Verouk se mora poučevati izključno le v materinskem jeziku. — Na prvih treh šolskih stopnjah se celotni pouk opravlja do polovice v nemškem in do polovice v slovenskem jeziku. Pri tem se računa kot jezikovni pouk tudi pouk v realnih predmetih, v branju in pisanju.« Toda nemško-avstrijski nacionalisti govore tako, kakor da bi bila slovenščina na prvih treh šolskih stopnjah izključni učni jezik. Iz citiranega člena A/uredbe je razvidno, da je to samo do polovice, do polovice šolske ure ali drugače, kakor je že metoda posameznih učiteljev. Praktično, zaradi neprijaznega odnosa velikega dela učiteljstva do slovenščine ali tudi zaradi manjšega števila slovenskih otrok na nekaterih šolah, pa ni v večini šolskih občin, tudi na prvih treh šolskih stopnjah, slovenščina učni jezik niti do polovice. Od 4. šolske stopnje dalje je nemščina celo že izključni učni jezik, slovenščina pa le še obvezen predmet. To je nemško-avstrijskim nacionalistom »nasilje« nad nemškimi otroki. In kaj naj bi rekli Slovenci? Oni vedo, da je ta rešitev šolskega vprašanja na Koroškem pač nujen, po nacionalno zapletenih razmerah narekovan kompromis. Oni se tega zavedajo, pripravljani so prenašati nevšečnosti te ureditve, čeprav morajo potrpeti mnogo, mnogo več kakor Nemci. Ta »prisilnost« na Koroškem tudi ni nič tako novega, kakor se navadno govori. Wutte in Lobmeyr celo za tisti tip dvojezične (utrakvistične) šole, ki je veljal na Koroškem v avstrijski monarhiji in prvi avstrijski republiki na podlagi odlokov deželnega šolskega sveta z dne 2. februarja 1891, št. 1625, in z dne 9. novembra 1891, št. 3171, torej tisti tip dvojezične šole, ki ga slovenska kritika upravičeno imenuje nemško šolo med Slovenci, ugotavljata tole: »V tej šolski vrsti se torej začne pouk v branju, ta najvažnejši del jezikovnega pouka, v slovenskem jeziku, tako, da je dejansko in nedvomno čisto nemškim otrokom v prilog slovenskih otrok vsiljeno učenje slovenskega jezika. V računstvu in stvarnem pouku se uporabljata oba jezika drug poleg drugega« (Wutte in Lobmeyer, Die Lage der Minderheiten in Kärnten und in Slowenien, Klagenfurt 1926, str. 50). Ko pa

Wutte in Lobmeyr to ugotavljata, nič ne pravita, da bi morale biti ustanovljene posebne nemške in slovenske šole, paralelke, v zavesti seveda, da je to majhna in zelo prehodna žrtev nemških staršev oziroma otrok, ki jo je vredno prevzeti nase, ker sledi temu kratkemu razdobju tako in tako čisto nemška šola. Razlika med sedanjimi in tedanjimi predpisi je le v tem, da je po sedanjih predpisih raztegnjena dvojezičnost od dveh na tri šolske stopnje in da je razmerje med slovenskim in nemškim poukom danes določeno (pol in pol), nekdanj pa tega ni bilo. To je določilo v prilog slovenskega pouka, toda ne tako daljnosežno, da bi samo zase pomenilo neko bistveno novost.

Glavna novost in pridobitev koroških Slovencev po uredbi od 3. oktobra 1945 je pravzaprav določilo, da je na določenem sklenjenem ozemlju od 4. šolske stopnje dalje slovenščina za vse otroke, slovenske in nemške, obvezen učni predmet (Lehrgegenstand). Kakor dvojezičnost do 3. šolske stopnje pa je tudi ta obveznost le plod koroških razmer. Ni namreč mogoče doseči soglasja v tem, da bi se res vsi slovenski otroci učili knjižne slovenščine tako, kakor je samo po sebi razumljivo, da se uče knjižne nemščine nemški otroci. Če je prišlo tako daleč, je temu v glavnem kriv zaničljivi odnos velikega dela nemško-avstrijske družbe, zlasti učiteljstva, do slovenščine. To zgodovina dovolj jasno dokazuje. Zato je samo pravično, da danes tudi otroci nemških staršev nosijo del, majhen del bremena (če je to res breme) takega dejanskega položaja. Pravično je, da se vsaj na ta blagi način popravljajo težke zgodovinske krivice. Če nemško-avstrijski nacionalisti določilo obveznosti učenja slovenščine od četrtega šolskega leta dalje napadajo še z razlogom (kolikor se jim zdi sploh vredno kaj argumentirati), da je učenje slovenščine za nemške otroke brez praktične vrednosti in da ima večjo praktično vrednost učenje angleščine, je to že močno postranskega pomena. Govorijo, ker mislijo, da je prav na ta argument zelo težko odgovoriti. Toda za ljudske šole v ožjem pomenu te besede je ta razlog brezpredmeten, ker se angleščina na ljudski šoli sploh ne poučuje. Kolikor pa gre za vprašanje obveznega učenja slovenščine ali angleščine na glavnih šolah ozemlja, na katero se nanaša uredba z dne 3. oktobra 1945, ali na določenih glavnih in srednjih šolah v Celovcu, Beljaku in Šmohorju za otroke z ozemlja dvojezičnih šol, pa prav gotovo ni preveč, če trdimo, da izkušnje na Koroškem v tem pogledu ne bodo drugačne, kakor so naše izkušnje v Jugoslaviji: da se namreč večina učencev na srednjih šolah ne nauči toliko angleščine, da bi jo mogla s pridom aktivno ali celo samo pasivno brez težave uporabljati. Srednja šola daje večini učencev normalno le podlago za nadaljnje učenje angleščine. Razen tega je normalno le majhen odstotek takih učencev, ki bodo mogli angleščino sploh praktično uporabljati. Saj ne bodo imeli potrebe ne prilike za to. S tega vidika ima učenje slovenščine na Koroškem, v soseščini Slovencev in če obstaja resna volja izvajati zaščitna določila čl. 7 a. d. p., večjo praktično vrednost kakor učenje angleščine. Sicer pa, kakor rečeno, je ta razlog nasprotnikov obveznega učenja slovenščine in odgovarjanje nanj že postranskega pomena.

Mislimo, da je neokrnjena ohranitev dvojezičnega šolstva po uredbi z dne 3. oktobra 1945 eden od bistvenih pogojev za realizacijo ideje mostu, ki naj ga tvori to prebivalstvo med obema narodoma in državama. Če bi ta uredba padla, bi padla tista zamisel nove povojne organizacije ljudskega šolstva na slovenskem in jezikovno mešanem ozemlju Koroške, ki pomeni nekaj

bistveno novega in boljšega, kakor je bilo to v preteklosti. Nacionalno nasprotje na Koroškem bi se zaostrilo. Gre torej v prvi vrsti za to, ali obstaja pri odločilnih možeh na Dunaju in v Celovcu še resna volja vztrajati pri ustanovitvenem duhu in namenu dvojezičnega šolstva po uredbi od 3. oktobra 1945 in ali so ti možje toliko močni, da se bodo uprli navalu nacionalistov in se ne bodo pustili od njih zbegati. Gre pa seveda tudi za to, da se začne z načrtno vzgojno akcijo v tem duhu tudi v družbi, posebej v šoli, in da postane nosilec novega duha celotna nemško-avstrijska družba.

Zastonj iščemo stvarnih razlogov za siloviti odpor družbenovplivnega dela nemških Avstrijcev na Koroškem proti dvojezičnemu šolstvu po uredbi z dne 3. oktobra 1945. Takih stvarnih razlogov ni. Ta silovitost nam postane razumljiva šele, če si jo razlagamo z zgodovinskim razvojem, z zgodovinsko psihološkim razpoloženjem znatnega dela nemško-avstrijske družbe nasproti Slovencem. Glavni sestavini tega psihološkega razpoloženja sta nestrpnost in prevzetnost.

Ali se vsaj odločilni državni organi v Avstriji zavedajo, da mora biti njihova odločitev prosta vseh takih negativnih čustev? Oporo za to bi imeli tudi v splošni razvojni tendenci mednarodnih odnosov tega časa, v jugoslovanskih naporih za mednarodno sodelovanje in mir.

Lojze Ude

GLOSA

»KRITERIJ« IN RESNIČNOST

V eni izmed zadnjih številčk beograjske revije »Delo« je izšel sestavek z naslovom »Za enotni jugoslovanski kriterij«, posvečen sodobni jugoslovanski literarni problematiki. Napisal ga je Zoran Mišić,¹ in sicer v obliki nekakšnih shematičnih tez. Same po sebi bi te teze komajda zaslužile, da se posebej ustavljamo ob njih, če ne bi bile z vrsto svojih trditev in sklepov tako nedvomen izraz nekega čisto posebnega in čisto določnega duha. Duha, ki pravzaprav z literaturo, z njenimi problemi in z njeno umetniško rastjo nima nič skupnega. Kajti bolj kot za literaturo gre Mišiću za tako imenovano »integracijo jugoslovanske književnosti«, »integracijo jugoslovanske kulture«, in na vse probleme sodobnega literarnega ustvarjanja pri nas gleda izključno samo z izhodišča, koliko po njegovem koristijo ali ne koristijo temu apriornemu cilju, temu »končnemu jugoslovanskemu integralu«, kot ga imenuje pisec sam.

V bistvu nam torej Mišić ne ponuja nič novega, nič takega, o čemer bi že kdaj ne slišali, česar bi že ne poznali iz uradnega slovarja ali — če se izrazim po Mišićevo — iz obrabljene idejne garderobe bivših jugoslovanskih pošestojanuarskih režimov. In človeku je v resnici malo dolgčas pri srcu, ko danes, enajst let po zmagoviti socialistični revoluciji, bere to Mišićevo pisanje in najrajši bi sploh ne odgovarjal nanj, če bi ena izmed beograjskih

¹ Zoran Mišić, Za jedinstveni jugoslovanski kriterijum. Nacrt za teze. Delo, godina II, broj 7, str. 805—815.